

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2013

Jan Štěpánek

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Obrazová teorie Ludwiga Wittgensteina

Jan Štěpánek

Bakalářská práce

2013

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jan Štěpánek**
Osobní číslo: **H10345**
Studijní program: **B6101 Filozofie**
Studijní obor: **Filozofie**
Název tématu: **Obrazová teorie Ludwiga Wittgensteina**
Zadávající katedra: **Katedra filosofie**

- **Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :**

V této práci se student bude věnovat Wittgensteinově obrazové teorii tak, jak ji předložil v knize Tractatus logico-philosophicus. S přihlédnutím k prvním interpretům této knihy, ale i dalším textům, nejprve nastíní základní rysy celé teorie, tedy Wittgensteinovo chápání světa a jazyka. V další části poukáže na důsledky, ke kterým by takové stanovisko mohlo vést. V závěru zmíní výhody i nevýhody takového pojetí.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- L. Wittgenstein, *Tractatus logico-philosophicus*, OIKOYMENH: Praha, 2007.
L. Wittgenstein, *Denníky 1914-1916*, Kalligram: Bratislava, 2004.
G. E. M. Anscombe, *An Introduction to Wittgenstein's Tractatus*, Hutchinson: London, 1967, 64-112.
J. Griffin, *Wittgenstein's Logical Atomism*, Oxford University Press: London, 1964, 87-111.
M. Morris, *Routledge Philosophy Guidebook to Wittgenstein and the Tractatus Logico-Philosophicus*, Routledge: London, New York, 2008.
E. Stenius, *Wittgenstein's Tractatus, A Critical Exposition of its Main Lines of Thought*, Blackwell: Oxford, 1960.
P. Sullivan, *A Version of the Picture Theory*, in W. Vossenkuhl (ed.), *Wittgenstein: Tractatus - Klassiker Auslegen*, Akademie Verlag: Berlin, 89-110.
R. White, *Wittgenstein's Tractatus Logico-Philosophicus*, Continuum: London, New York, 2008, 22-60.
M. Potter, *Wittgenstein's Notes on Logic*, Oxford University Press: Oxford, 2009, 224-231.
C. A. Scheier, *Wittgensteins Kristall*, Alber: München, 1991, 57-151.
J. Peregrin, *Kapitoly z analytické filosofie*, FILOSOFIA: Praha, 2005.
R. Monk, *Úděl génia*, Hynek: Praha, 1996.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Zuzana Fořtová**
Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce: **21. května 2012**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2013**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Aleš Prázný, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2012

Prohlašuji:

„Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.“

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 27. 3. 2013

Jan Štěpánek

Poděkování:

Mnohokrát děkuji Mgr. Zuzaně Fořtové za vedení této bakalářské práce. Pouze jejím cenným radám a poznámkám k formě, obsahu i plynulosti textu vděčím za to, že je práce vůbec napsána. Bez četných vysvětlení, kterých se mi dostalo, by byl text nejen chaotický a nesrozumitelný, ale také nesprávný.

ANOTACE

Tato práce je popisem Wittgensteinovi obrazové teorie, kterou představil v knize Tractatus logico-philosophicus. Jejím cílem je prozkoumat klíčový vztah mezi jazykem a světem, tedy to, jak věty skutečnost zobrazují. Za tímto účelem se zaměřím na samotný Traktát, stejně jako na jeho důležité komentátory. Abych vyjasnil tento vztah, věnuji pozornost nejprve Wittgensteinově ontologii. Až poté je na příkladech čistě teoreticky projednána charakteristika obrazu s jeho vnitřními aspekty. Praktické užívání obrazů v jazyce je vysvětleno v následující části. Díky takovému postupu před námi vyvstává celá obrazová teorie. Námitky, které souvisejí s touto teorií a na které jsme během výkladu narazili, jsou explicitně vyloženy v závěru práce.

KLÍČOVÁ SLOVA

Ludwig Wittgenstein, obraz, forma, jazyk, věty, fakty

ANNOTATION

The thesis serves as a description of Wittgenstein's picture theory, which is presented in the Tractatus logico-philosophicus. The aim of the thesis is to investigate a crucial relationship between language and the world, that is, the way how propositions picture reality. For this purpose, I focus on the Tractatus itself, as well as on its important commentaries. To clarify this relationship, I focus firstly on Wittgenstein's ontology. Then, the theoretical account of the characteristics of picture with its internal aspects is provided. Practical use of pictures in language is explained in the next section. Proceeding in this way, the whole of the picture theory is demonstrated. Objections related to this theory, encountered during our exposition, are formulated in final chapter.

KEYWORDS

Ludwig Wittgenstein, picture, form, language, propositions, facts

OBSAH

ÚVOD	8
1 ONTOLOGIE	9
1.1 Předmět a komplex	9
1.2 Stav věcí	10
1.3 Fakt	11
1.4 Svět, skutečnost	12
2 OBRAZOVÁ TEORIE	14
2.1 Obraz	14
2.2 Zobrazení a znázornění	17
2.3 Struktura, formy obrazu	18
2.4 Logický prostor, myšlenka	21
3 JAZYK	24
3.1 Věta, elementární věta, jméno	24
3.2 Substance	27
3.3 Smysl a význam	28
3.4 Tautologie a kontradikce	29
3.5 Symbol a znak	30
4 PROBLÉMY	31
5 ZÁVĚR	33
6 POUŽITÁ LITERATURA	34

Úvod

Ve své knize *Tractatus logico-philosophicus*¹ navrhl rakouský filosof 20. století Ludwig Wittgenstein chápat jazyk jakožto obraz světa. Tato teorie je tématem předkládané bakalářské práce. S přihlédnutím k významným komentátorům (G. E. M. Anscombe, J. Griffin, E. Stenius a další), a pochopitelně především k samotné knize, se pokusíme nejprve v *kapitole první* nastínit Wittgensteinovu ontologii, tj. pojetí světa a jeho konstituce. Dále, v *kapitole druhé*, zaměříme naši pozornost na ústřední myšlenku *Traktátu*, tj. na Wittgensteinovu koncepci obrazu a zobrazování. Obrazovou teorii v její běžné aplikaci dokreslíme v části o jazyku, tj. v *kapitole třetí*. Práci uzavřeme *kapitolou čtvrtou*, kde se budeme ve stručnosti věnovat několika námitkám, které se vůči tematickému jádru *Traktátu* (obrazové teorii²) vznášejí. Mezi komentátory Wittgensteinova díla panuje tolik neshod, že by každý problém jednotlivě vydal na samostatnou práci. Cílem té naší není navrhnout zcela originální výklad Wittgensteinovy obrazové teorie, ani některé neshody rozhodnout, na důležité z nich se však pokusíme upozornit a zhodnotit je.³

---

¹ WITTGENSTEIN, Ludwig. *Tractatus logico-philosophicus*. Praha: Oikoymenh, 2007 (překlad P. Glombíčka); dále jen *Traktát*.

² Jistě by se našli interpreti, kteří by s námi polemizovali o tom, zda je právě obrazová teorie jádrem *Traktátu*. My to však budeme v naší práci nadále předpokládat.

³ V celé práci uvádíme u cizojazyčné literatury vlastní překlad doplněný originálním zněním.

1 Ontologie

V této části se pokusíme shrnout Wittgensteinovu ontologii tak, jak je prezentovaná v počátečních oddílech *Traktátu* (1-2)⁴. Ačkoli je naším tématem obrazová teorie, je nutné i otázku ontologie do našeho výkladu zahrnout. Důvodem pro to je, že samotné jádro celého *Traktátu*, totiž logika, prostupuje nejen jazykem, ale právě též světem. A jelikož se právě na poli logiky tyto dvě úrovně - jazyk a svět - setkávají, nemůže, zdá se, žádný interpret ani čtenář uvažovat o Wittgensteinově pojetí jazyka, aniž by nebral v potaz svět, ke kterému se jazyk vztahuje. Budeme se tudíž nejprve věnovat světu a budeme se ptát, čím je svět vyplněn a jaké vztahy mezi jeho konstituenty existují. Také se podíváme na jednu možnou terminologickou nesnáz (rozlišení „světa“ a „skutečností“).

1.1 Předmět a komplex

Nejjednoduššími stavebními kameny světa jsou předměty, věci či jednotliviny (*Gegenständen, Sachen, Dingen; objects, entities, things*)⁵. Na rozdíl od běžného používání těchto slov Wittgenstein nemíní takové entity, jako jsou hodinky či knihy, ani něco elementárnějšího jako ručičky hodinek či stránky, nýbrž to, co stojí v úplném základu těchto komplexů. S dnešními znalostmi z oblasti fyziky bychom snad mohli říci, že má na mysli atomy nebo elementární částice; Wittgenstein ale volí místo konkrétního vyjadřování formulace obecné a neurčité⁶. Jako teoretickou pomůcku ovšem můžeme takové přirovnání užívat. Předměty mají tu vlastnost, že jsou na jedné straně jednoduché a neměnné (2.02), na

⁴ Tyto údaje v závorkách odkazují na příslušné pasáže v *Traktátu*.

⁵ Všechny uvedené názvy jsou synonymní. Co se anglické terminologie týče, používáme zde překladu od Pearse a McGuinness; německý se drží originálu.

⁶ Na příčinu, proč Wittgenstein neuvádí příklady, se ptal Norman Malcolm. Wittgenstein prý odpověděl, že „v té době byl toho názoru, že je logik; a že jeho úkolem jakožto logika nebylo pokoušet se rozhodnout, zda ta či ona věc je věcí jednoduchou nebo složenou, neboť to je čistě empirická záležitost.“ („at the time his thought had been that he was a logician; and that it was not his business as a logician, to try decide whether this thing or that was a simple thing or a complex thing, that being a purely empirical matter.“) PROOPS, Ian. Logical Atomism in Russell and Wittgenstein. In: KUUSELA, Oskari a Marie MCGINN. *The Oxford Handbook of Wittgenstein*. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 228. A v jednom dopise Russellovi jako důvod uvádí, že kdyby předkládal i příklady, bylo by to, jako by čistil květinu zablácenýma rukama (MONK, Ray. *Wittgenstein. Úděl génia*. Praha: Filosofia, 1996, s. 68). Jasnost a stručnost celé knihy by vzala za své. Výjimkou jsou pouze deníky, kde Wittgenstein uvažuje (byť jen jakožto o pouhých možnostech) o fyzikálních částicích nebo skvrnách ve zrakovém poli jako o předmětech, viz WITTGENSTEIN, Ludwig. *Denníky 1914-1916*. Bratislava: Kalligram, 2004, 18. a 20. 6. 1915.

druhé straně mohou dohromady tvořit komplexy. To znamená, že jsou stálé, nepodléhají změnám, nemají části a v různých kombinacích se z nich stávají komplexy.

Zdůrazněme, že za komplexy jsou považovány i výtvořiny naší fantazie. Pochopitelně i bájný okřídlený kuň Pegas se hypoteticky skládá z předmětů. To, že existuje (předpokládáme) jen v naší mysli, neznámá, že by předměty, z nichž je stvořen, neexistovaly. Neexistuje pouze jejich příslušné seskupení či konfigurace. Wittgenstein to naznačuje tím, že říká, že věci jsou společné všem světům, i těm vymyšleným (2.022, 2.023). Předměty tak tvoří substanci všech možných světů (2.021)⁷.

Z toho tedy plyne, že komplexem se nazývá jakákoli (existující i neexistující) konfigurace⁸ (*die Konfiguration, configuration*) předmětů. V běžném životě tak předměty na vlastní oči nevidíme (což sice může znít zvláštně, ale ve Wittgensteinově terminologii tomu tak je), spatřujeme pouze jejich seskupení. Konfigurace je samozřejmě velmi důležitá, neboť i dva atomy vodíku a jeden atom kyslíku se k sobě musí mít určitým způsobem, aby společně vytvořily molekulu. Celá bakalářská práce je komplexem. A protože jím je pochopitelně i tato stránka a *toto* slovo, vidíme, že komplexy mají různou složitost (závislejší zřejmě na tom, z kolika předmětů sestávají; ne na tom, jak jsou složité na výrobu atd.). Kam až ale můžeme v této složenosti zajít? Když budeme neustále vršit a přidávat další a další předměty, můžeme snad říci, že v jistém smyslu je jedním komplexem také celá místnost se vším, co k ní patří. Dále pak celá budova, město a nakonec i svět. Co se však stane, když budeme postupovat v opačném směru? Když budeme komplexy analyzovat?

1.2 Stav věcí

Wittgenstein říká (2.01, 2.0272), že dojdeme ke stavům věcí (*die Sachverhalte, states of affairs*). Stav věcí již nelze dále rozložit. Pochopitelně se i on skládá z jednodušších částí, z předmětů, ty ale mají jisté uspořádání (2.03, 2.031), které dalšímu dělení jaksí brání. Stejně jako nemůže existovat samotná vazba mezi dvěma atomy vodíku a jedním kyslíku, nemůže ani existovat konfigurace předmětů bez předmětů. Ta je totiž v předmětech vnitřně „obsažená“. Proto tedy svým způsobem konfigurace brání dalšímu dělení stavů věcí, protože kdybychom molekulu vody chtěli rozdělit, získali bychom před sebou na stole pouze jeden atom kyslíku, jeden atom vodíku a vedle další atom vodíku. Konfigurace by se však vytratila.

---

⁷ Na důvody k takovému tvrzení se podíváme až později.

⁸ Pro větší jasnost a návaznost se v práci budeme snažit držet týchž termínů, které v českém překladu *Traktátu* uvádí Petr Glombíček.

A stavy věcí jsou přece předměty s konfigurací (2.0272). Můžeme ale z existence jednoho stavu věcí usuzovat na existenci jiného stavu věcí? Wittgenstein (2.061, 2.062) explicitně říká, že to možné není⁹.

Než se posuneme dále, podívejme se ještě na charakteristiku předmětů, jmenovitě na jejich interní a externí vlastnosti. Wittgenstein říká (2.0123, 2.01231), že známe-li interní vlastnosti nějakého předmětu, víme díky tomu, jaký stav věcí *může* vytvořit (víme-li, že atom kyslíku má ty a ty interní vlastnosti, víme, že s dvěma atomy vodíku v takové a takové vazbě vytvoří právě jednu molekulu vody). Znalost interních vlastností je tak ztotožněna s naprostou znalostí možností daného předmětu (později tuto možnost nazveme formou předmětu). Protože „předměty“ kolem nás vnímáme jako nějak barevné, tvrdé atd. a protože tyto kvality nespočívají v interních vlastnostech, zdá se, že jsou tyto charakteristiky dány vlastnostmi externími a výslednou konfigurací samotných předmětů. Interní vlastnost tak můžeme připodobnit k tvaru jednotlivých dílků nějaké skládačky. Právě tvar tak zodpovídá za to, zda se dílek hodí či nehodí k celku (komplexu). Externí vlastnosti více dílků dohromady nám zas ukazují celkovou podobu skládačky (jednotlivý dílek ukazuje pouhé jisté varianty podoby).

1.3 Fakt

Co to ale jsou fakty (*die Tatsachen, facts*)? A proč Wittgenstein (1.1-1.2) říká, že jejich souhrnem je svět? James Griffin tuto záležitost popisuje těmito slovy: „*Svět se skládá z hodinových koleček, hodinek, knih atd. Nejsou to předměty, ale předměty plus konfigurace. Jinými slovy, jsou to fakty: fakty, že ty a ty předměty navzájem stojí v takovém a takovém vztahu.*“¹⁰ Zdá se, že fakty chápe Wittgenstein jako to, že nějaký komplex existuje, popřípadě že neexistuje. V běžné mluvě pronášíme podobné věty jako: *Je faktem, že včera pršelo* nebo *Je pravda, že včera pršelo*. A oběma rozumíme stejně; není mezi nimi významový rozdíl. Fakt je tedy v jistém slova smyslu „pravda, že“ (to, že něco zkrátka je). Fakt tak není totéž co nějaký možný komplex, ani pouze existující komplex, ale jen to, že existuje. Pouze jeho

---

⁹ Někoho by mohlo zmást tvrzení 2.05, kde se říká, že souhrn existujících stavů věcí udává souhrn těch neexistujících a tváří se tak, jako by se tím popírala jejich nezávislost. Tak tomu však být nemůže. Nezávislost totiž panuje jednak mezi jednotlivými stavy věcí navzájem, nikoli mezi celým souborem, jednak pouze mezi jednotlivými existujícími, nebo jednotlivými neexistujícími stavy věcí. Jeden existující stav věcí tak může být závislý na nějakém neexistujícím. Nemůže však záviset na jakémkoli jiném existujícím stavu věcí.

¹⁰ „The world consist from watchwheels, watches, books, &c. These are not objects but objects plus configuration. In other words, they are facts: the facts *that* such and such objects stand in such and such relation to one another.“ GRIFFIN, James. *Wittgenstein's Logical Atomism*. London: Oxford University Press, 1964, s. 32.

existence. To dokládá především Wittgensteinův zápis v denících¹¹, který rozdíl mezi faktem a komplexem demonstruje na větě. To, co věta *Bellerofontés sedí na Pegasovi* popisuje, je nějaký komplex (*Bellerofontés sedící na Pegasovi*), přičemž nezáleží na tom, zda je věta pravdivá či ne (víme totiž, že komplex je i neexistující uspořádání předmětů). Faktem této věty však je *to, že Bellerofontés skutečně sedí na Pegasovi* (existence komplexu).

Wittgenstein ale rozlišuje mezi fakty kladnými a zápornými (2.06). Kladný fakt je existence stavu věcí, záporný fakt neexistence stavu věcí. To znamená, že existence Pegase je fakt záporný (pravda, že Pegas zkrátka není), protože neexistují příslušné stavy věcí; zatímco existence (nějakého určitého a existujícího) koně je faktem kladným (pravda, že takový kůň zkrátka je), protože příslušné stavy věcí existují. Zároveň jsou fakty na příslušných stavech věcí závislé, protože jsou to ony, co stojí v jejich základě a co určuje, zda je fakt pozitivní, nebo negativní.

Problém rozlišit fakty od stavů věcí měl i Bertrand Russell. Když se v jednom dopise Wittgensteina ptal, jaký je mezi nimi rozdíl, dostal následující odpověď: „*Sachverhalt (stav věcí) je to, co odpovídá elementární větě, jestliže je pravdivá. Tatsache (fakt) je to, co odpovídá logickému produktu elementárních vět, jestliže je tento produkt pravdivý.*“¹² Stavy věcí jsou tedy elementární, zatímco fakty jsou jejich produktem a na stavech věcí jsou budovány. Na konotaci s jazykem se však podíváme později.

Kdybychom chtěli stručně shrnout vztah mezi pojmy faktu, stavu věcí, komplexu a předmětu, učiníme tak následovně: každý komplex je složen z předmětů v jisté konfiguraci. Komplexy se lze analyzovat až ke stavům věcí. Fakt je existence komplexu a závisí tudíž na příslušných stavech věcí.

1.4 Svět, skutečnost

Abychom se lépe vyznali v užívané terminologii a předešli zmatkům, podívejme se, jaký je rozdíl mezi světem a skutečností. V první části *Traktátu* Wittgenstein mluví o světě (*die Welt, the world*) a k němu vztahuje svá tvrzení o faktech a stavech věcí. Dále ale použije dalšího pojmu skutečnosti (*die Wirklichkeit, reality*), a to v takovém smyslu, že (a) souhrn existujících stavů věcí je svět (2.04) a (b) skutečnost je souhrnem faktů kladných (existence stavů věcí) i záporných (neexistence stavů věcí) (2.06); a následně dodá: (c) úplný souhrn skutečnosti je svět (2.063). Když se na tato tři tvrzení důkladněji podíváme, napadne nás, že

¹¹ WITTGENSTEIN, Ludwig. *Denníky 1914-1916*. Bratislava: Kalligram, 2004, 15. 5. 1915.

¹² MONK, Ray. *Wittgenstein. Úděl génia*. Praha: Filosofia, 1996, s. 174.

se jedná o omyl. Jak může být svět totéž co skutečnost, když ke skutečnosti patří, na rozdíl od světa, záporné fakty? Jak ale říká Griffin¹³, o žádný spor se nejedná, uvědomíme-li si specifikum Wittgensteinova přístupu. I fakt totiž, stejně jako fakt kladný, vymezuje svět. Jen z druhé strany, zvnějšku. Každý jednotlivý fakt je součástí světa a souhrnu všech odpovídá celý svět. Navíc, jak říká Griffin: „záporné fakty jsou takové, že když máme souhrn kladných faktů, máme i souhrn faktů záporných, takřikajíc automaticky.“¹⁴ Rozdíl tedy není jen v tom, co fakty bezprostředně zobrazují (jeden existenci a druhý neexistenci), ale také v tom, že záporné fakty můžeme jaksi opomenout. Kladným faktem je např. existence stolu, u kterého nyní sedíte, záporným naopak neexistence Pegase nebo Bellerofonta. Vezmeme-li všechny kladné fakty, dostaneme svět. Přidáme-li k tomu všechny (nebo jen několik) záporných faktů, máme pořád tentýž svět. Z toho, podle Griffina, plyne, že oba pojmy (svět a realita) jsou shodné.¹⁵

---

¹³ GRIFFIN, James. *Wittgenstein's Logical Atomism*. London: Oxford University Press, 1964, s. 37.

¹⁴ „negative facts are such that once we have a set of positive facts we have a set of negative facts, as it were, automatically.“ Tamtéž, str. 38.

¹⁵ Zde by se nabízelo říci, co konkrétně Wittgenstein těmito pojmy rozumí. Tedy, zda své dílo koncipoval v duchu prostého realismu, nebo v nějaké formě idealismu či dokonce solipsismu. Výroky, že smrtí se svět nemění, nýbrž rovnou zaniká (6.431) nebo že solipsismus je v jádru pravdivý a dotažený do důsledků splývá s realismem (5.64), ale také, že neexistuje žádný představující si subjekt (5.631) a že svět je nezávislý na vůli (6.373), nám poněkud zatemňují význam slova „svět“. Jelikož je však tato otázka příliš komplikovaná, pouze na ní upozorňujeme v rámci této poznámky.

2 Obrazová teorie

Nyní, když jsme si vysvětlili základní rysy Wittgensteinovy ontologie, přejdeme k hlavnímu tématu práce. V této části se podíváme především na klíčový pojem obrazu a jeho formy. Dále si neopomeneme ujasnit rozdíl mezi zobrazováním a znázorňováním, na závěr představíme spojitost mezi světem a jazykem, myšlenku.

2.1 Obraz

Tvrzením 2.1 z *Traktátu* začíná velmi zhuštěný výklad o obrazu (*das Bild, picture*). Z toho a z bezprostředně následujícího (2.11 a 2.12) se dozvídáme, že si všichni děláme obrazy faktů (řekněme, že si fakty nějak před-stavujeme¹⁶). Obraz představuje situaci v logickém prostoru. Situace je nějaký soubor předmětů, který v mysli nějak interpretujeme (vzpomínáme na něj, představujeme si ho, mluvíme o něm atd.) Obraz je modelem skutečnosti. Naše představy pokusně, jakoby „na zkoušku“ (4.031), zobrazují možné situace. Představa mytického Pegase, vizuální vjem těchto řádek, i vzpomínka na včerejší den, to vše je jistý obraz. První znázorňuje neexistující stavy věcí, druhý existující, u třetího záleží na kvalitě naší paměti. První je možný, ale neskutečný, druhý je skutečný a tudíž i možný, u třetího opět záleží na naší paměti. Rozboru pojmu logického prostoru se budeme věnovat níže, v tuto chvíli není důležitý.

Překlad německého „das Bild“ není triviální záležitostí. Není tak na škodu, podívat se, jak si s ním poradili angličtí překladatelé. Michael Morris říká, že výraz „*„Bild‘, jakožto ,obraz‘ (picture), se používá především pro vizuální znázornění, ale dostává se k němu z jiné strany: ,obraz‘ (picture) je etymologicky spjat s malbou (painting), zatímco ,Bild‘ je spojen s více obecnou představou sestavení (composition, formation).*“¹⁷ Proto navrhuje nechápat slovo „picture“ přísně (ve smyslu malby, nebo obrázku na stěně), ale spíše v jeho volnějším významu, jako model nějaké situace. Jak je patrné z našeho textu, je dobrým zvykem překládat „das Bild“ českým slovem „obraz“. Nakolik kdo tomuto slovu rozumí ve

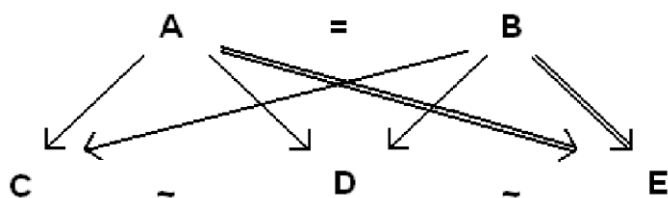
---

¹⁶ „*je to nějaká představa skutečnosti. My-si-děláme-obrazy: my si představujeme načrtnutý svět.*“ („es ist eine Vorstellung der Wirklichkeit. Wir-machen-uns-Bilder: wir stellen, etnwerfend, Welt vor uns.“) SCHEIER, Claus-Artur. *Wittgensteins Kristall*. München: Alber, 1991, s. 71.

¹⁷ „*„Bild‘, like ,picture‘, is applied primarily to visual representations, but it gets there by a different route: ,picture‘ is linked etymologically with painting, while ,Bild‘ is connected with the more general notions of composition and formation.*“ MORRIS, Michael. *Routledge Philosophy Guidebook to Wittgenstein and the Tractatus Logico-Philosophicus*. New York: Routledge, 2008, s. 119.

Wittgensteinově smyslu, záleží na čtenáři. Morrisovu poznámku mějme během zbylého výkladu na paměti.

Abychom si jednodušeji ukázali způsob, jakým obraz fakt zobrazuje, vezměme si následující příklad, jehož obdobu uvádí Erik Stenius¹⁸. Mějme 5 členů Wittgensteinovy rodiny A – E (Karl, Leopolda, Ludwig, Paul a Margaret), mezi nimiž panují následující příbuzenské vztahy. A je manžel B; C a D jsou synové A i B. E je dcerou A i B. Tudíž C je sourozencem D i E atd. Tak získáme jistou představu o části Wittgensteinovy rodiny. Nyní vytvoříme obraz těchto vztahů tak, že šipka „->“ zastupuje vztah „být synem“. Zdvojená šipka „=>“ značí „být dcerou“; rovnítko „=“ „být manželem/ manželkou“; a konečně vlnovka „~“ znamená „být sourozencem“. Zakreslíme-li uvažované vztahy, získáme tento diagram:

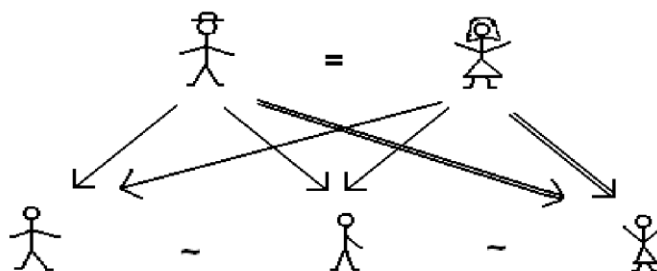

Obrázek 1

To, co mají obraz a skutečnost společné (to, co obraz zobrazuje), je jejich *struktura* (příbuzenské vztahy několika členů rodiny Wittgensteinů). Někdo by mohl namítnout, že také jednotlivé symboly A – E zobrazují Karla, Ludwiga atd. To by ovšem bylo nepřesné, neboť „A“ nijak *nezobrazuje* Karla Wittgensteina, nýbrž ho pouze *zastupuje*. Karl tedy není obrazem popisován, ale jen pojmenován. Popisování a pojmenování je důležitý rozdíl, který Wittgenstein u obrazu rozlišuje (2.13-2.15). I kdybychom místo znaků nalepili fotografie nebo namalovali vše takto:

¹⁸ STENIUS, Erik. *Wittgenstein Traktat: eine kritische Darlegung seiner Hauptgedanken*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1969, s. 120.

Obrázek 2

byla by společná *jen* struktura obrazu a struktura faktu. Klíčem k pochopení celé věci je, že zobrazovací vztah existuje pouze mezi prvky obrazu a předměty faktu, ne mezi obrazem jako celkem a zobrazenou situací¹⁹.

Na dalším příkladu bude vše ještě jasnější. Wittgensteina údajně²⁰ obrazová teorie napadla, když se v novinách dočetl, že v pařížské soudní síni byla použita malá autíčka a figurky pro znázornění automobilové nehody. Morris tento příklad rozebírá a demonstruje na něm jádro teorie obrazu²¹. Mějme přibližné polohy a parametry celé události (ulice, budovy, auta, osoby) zmenšené v přibližném měřítku. To bude jistý model či obraz nějaké nastalé situace. S autíčky a figurkami pochopitelně můžeme manipulovat, můžeme je vzít do ruky a přesunout je na jiné místo v ulici. Ve skutečnosti se i lidé a automobily mohli přesouvat na jiná místa, a také tak činili (i když pochopitelně odlišným způsobem než figurky v našem modelu). A protože zřejmě nikdy nemůžeme dospět k tomu, aby obraz byl přesným zmenšením skutečnosti, existuje mezi nimi shodná struktura, pohybu-schopnost prvků obrazu a předmětů skutečnosti. Pouze to a nic jiného má ona situace s obrazem společné. Proto ukazuje Obr. 2 totéž co Obr. 1.

Jak jsme již řekli na začátku této kapitoly, reprezentuje obraz nejen uvažovaný fakt, ale i příslušné stavy věcí, tudíž i jednotlivé předměty. Můžeme tedy prstem ukázat na část obrazu a říct, že zobrazuje nějaký komplex nebo dokonce předmět? Zdá se, že nikoliv, neboť prvek obrazu získává smysl až na základě celého obrazu. „*Jen ve spojení, které tvoří obraz,*

¹⁹ viz také MORRIS, Michael. *Routledge Philosophy Guidebook to Wittgenstein and the Tractatus Logico-Philosophicus*. New York: Routledge, 2008, s. 119.

²⁰ Tamtéž, s. 119.

²¹ Tamtéž, s. 120-121.

*mohou prvky obrazu zastupovat předměty.*²² To znamená, že nemůžeme z Obr. č. 2 vzít nejen celou postavičku, ale ani jen nohu, nebo její část a říci, že ta čárka přímo zobrazuje to a to. Anscombová dále říká, že obraz nám na rozdíl od věty nic neříká, ale *ukazuje*²³. Je-li pravdivý, ukazuje, *jak* předměty jsou, ne *jaké* jsou.

Zatímco v části o ontologii jsme se snažili vyvarovat rozlišování pravdy či nepravdy (a uvažovali jsme pouze o existenci či neexistenci), nyní nám tento pojem postupně začne vstupovat do hry. A to tím více, čím hlouběji se budeme zaplétat do Wittgensteinova pojetí obrazu a jazyka. Obraz může být pravdivý, nebo nepravdivý (2.21) podle toho, zda se se skutečností shoduje, nebo ne. To, co obraz znázorňuje (reprezentuje), je smysl (2.221). Pegas je smyslem (tím znázorňovaným) představy o Pegasovi. A právě ve shodě smyslu a skutečnosti spočívá pravdivost tohoto obrazu (2.222, 2.223). Musíme tedy zkoumat přírodu a hledat, zda takové zvíře existuje či ne. O nepravdivost obrazu nemůžeme rozhodovat jen ze samotného obrazu nebo úsudku (2.224, 2.225), např. tím, že bychom řekli, že koni křídla vyrůst nemohly, že by ho neunesly atd.

2.2 Zobrazení a znázornění

Nyní si ujasněme rozdíl mezi pojmem zobrazení (*die Abbildung, depiction*) a znázornění (*die Darstellung, representation*). Podle Anscombové²⁴ je důležitým rysem obrazu to, že si nemůžeme vytvořit obraz neexistující situace. Vždy, když se o to totiž pokusíme, získáme obraz situace, která existuje namísto tohoto. To bude jasnější, když si uvědomíme, že pojmem situace (na rozdíl od skutečnosti) rozumíme nějaké *možné* uspořádání předmětů, tedy kladný nebo záporný fakt. Kdybychom si chtěli vytvořit obraz toho, že městem Birmingham protéká nějaká velká řeka (ve skutečnosti tomu tak není), pak získáme obraz možné situace, ne však neexistující. Každá situace je hypoteticky existující, když si ji představujeme. Výjimkou je *„když uzavřeme dohodu, že ne-ukazování něčeho ukazuje, že věci neexistuje: jako když mapa ukazuje, že Birminghamem neprotéká žádná velká řeka tím, že neukáže řeku protékající*

---

²² „Only in the connection that make up the picture can the elements of the picture stand for objects.“ ANSCOMBE, Gertrude Elizabeth Margaret. *An Introduction to Wittgenstein's Tractatus*. London: Hutchinson, 1967, s. 67.

²³ Tamtéž, s. 64.

²⁴ Tamtéž, s. 69-70.

*Birminghamem.*²⁵ Obě mapy (jedna s řekou, druhá bez ní) nám *znázorňují* určité situace. A to, zda korespondují se skutečností, jejich znázornění vůbec nebrání.

White o tomto problému explicitně říká²⁶, že obraz skutečnost *zobrazuje*, ale situaci *znázorňuje*. Rozdíl předkládá na příkladu Sokrata. Uvažujme obraz ukazující Sokrata hladce oholeného, přičemž předpokládejme, že má Sokrates ve skutečnosti plnovous. Obraz samozřejmě znázorňuje svůj smysl, i když není pravdivý. Jak již víme hodnota pravdy či nepravdy znázornění situace vůbec nebrání. „*Takový obraz znázorňuje situaci, že Sokrates je hladce oholený, ale je zobrazením skutečnosti, se kterou má být obraz porovnán: aktuální stav Sokrata, jeho stav vousatosti.*“²⁷ Ačkoli s rozlišováním těchto pojmů ne každý interpret souhlasí²⁸, budeme se jej v práci držet i my.

2.3 Struktura, formy obrazu

Aby byl obraz pravdivým zobrazením skutečnosti, musí být v obraze jeho prvky uspořádány tak, jako jsou uspořádány předměty ve skutečnosti. Tento způsob seskupení předmětů ve stavech věcí se nazývá struktura (*die Struktur, structure*) (2.032). Struktura faktu je souhrn struktur příslušných stavů věcí (2.034). Zdá se, že přitom nezáleží na tom, zda stavy věcí existují, nebo ne. Strukturu má fakt kladný (existence koně) i fakt záporný (neexistence Pegase). Možnosti této struktury budeme říkat forma (*die Form, form*) (2.033). Morris říká, že „*forma nějakého předmětu je souhrn způsobů, ve kterých se předmět může kombinovat s ostatními předměty, aby vytvořil atomický fakt.*“²⁹ Je to tedy jistá vlastnost předmětů kombinovat se.

Z tvrzení 2.15 je zřejmé, že strukturou obrazu se míní jistá vzájemná souvislost prvků obrazu. Scheier k této části *Traktátu* říká: „*Struktura obrazu představuje strukturu situace. Je-li forma možností struktury stavu věcí, pak je možnost struktury obrazu formou*

---

²⁵ „when we have convention that not shewing something shews that the thing does not exist: as when a map shews that no large river passes through Birmingham by not shewing a river passing through Birmingham.“ Tamtéž, s. 70.

²⁶ WHITE, Roger. *Wittgenstein's Tractatus Logico-Philosophicus*. London: Continuum, 2008, s. 49-50.

²⁷ „Such a picture represents the situation of Socrates being clean-shaven, but is a depiction of the reality with which the picture is to be compared: the actual state of Socrates, his bearded state.“ Tamtéž, s. 49-50.

²⁸ Např. SULLIVAN, Peter. *A Version of the Picture Theory*, in W. Vossenkuhl, *Wittgenstein: Tractatus - Klassiker Auslegen*, Akademie Verlag: Berlin, s. 17.

²⁹ „the form an object is the range of ways in which that object can combine with other object to form atomic facts.“ MORRIS, Michael. *Routledge Philosophy Guidebook to Wittgenstein and the Tractatus Logico-Philosophicus*. New York: Routledge, 2008, s. 125.

zobrazení.³⁰ Musíme tedy rozlišovat mezi formou obrazu a formou faktu či předmětu. Obtíže, na které záhy narazíme, až se budeme snažit popisovat formy obrazu, jsou zapříčiněné samotnou povahou formy. Obraz totiž může znázornit vše, jen ne svou formu, tu pouze *vykazuje* (2.172) a co lze ukázat, to nelze vyslovit (4.1212).

V celém *Traktátu* nacházíme zmínku o formě zobrazování, formě znázornění a logické formě (neboli formě skutečnosti). V tvrzení 2.15 nacházíme první zmínku o formě zobrazování (*die Form der Abbildung, pictorial form*). Je to prý možnost takové struktury, v níž se prvky obrazu k sobě navzájem mají stejným způsobem jako předměty skutečnosti. A o něco dále (2.17) zjišťujeme, že právě zobrazovací forma je to, co musí mít obraz a zobrazovaná skutečnost společného či identického, aby byl obraz pravdivý. Podstatné je, že obraz nemůže skutečnost zobrazovat nesprávně. Zobrazení je vždy pravdivé. Jestliže má obraz a zobrazovaný fakt stejné uspořádání prvků obrazu a věcí, říkáme, že je mezi nimi zobrazovací vztah (2.1513 a 2.1514).

„Forma znázornění“ (*die Form der Darstellung, representational form*) se v celém *Traktátu* nachází pouze dvakrát (2.173 a 2.174), a to v takovém významu, že obraz nemůže vystoupit mimo svou formu znázornění a že obraz znázorňuje svůj obraz zvnějšku a to buď pravdivě, nebo nepravdivě. Podle Wittgensteina (2.171) *může* prostorový obraz zobrazit vše prostorové, barevný vše barevné atd. Chápejme tedy formu znázornění jako jisté specifikum obrazu.

V 2.18 Wittgenstein zavádí pojem „logické formy“ (*die logische form, logical form*), která je jaksi nadřazená (ve smyslu „obecnější“) než předešlé formy. Nazývá se také „formou skutečnosti“ (*Form der Wirklichkeit, form of reality*) a jednoduše řečeno musí mít tuto formu vše, co vůbec může něco zobrazovat. Každý obraz je tudíž nutně logický (2.182).

Mezi Wittgensteinovými komentátory panují neshody, zda nejsou některé formy synonymní. Griffin má za to, že existují pouze dvě formy, forma zobrazování a forma znázornění³¹. Logická forma je podle něj totéž co forma zobrazování³². Důvody, které ho k takovému stanovisku vedou, ponechme stranou. Řekněme jen, že podle Griffina forma zobrazování určuje smysl obrazu a forma znázornění činí obraz pravdivý, nebo nepravdivý. Takový názor však, zdá se, odporuje Whiteovu rozlišení i *Traktátu*, proto jej následovat nebudeme.

---

³⁰ „Die Struktur des Bilds stellt die Struktur der Sachlage vor. Ist die Form die *Möglichkeit* der Struktur des Sachverhalts, dann ist die Möglichkeit der Struktur des Bilds die *Form der Abbildung*.“ (SCHEIER, Claus-Artur. *Wittgensteins Kristall*. München: Alber, 1991, s. 73).

³¹ GRIFFIN, James. *Wittgenstein's Logical Atomism*. London: Oxford University Press, 1964, s. 96.

³² Tamtéž, s. 98.

S rozlišováním mezi zobrazováním a znázorňováním (tedy i mezi formou zobrazování a znázorňování), které navrhl White a kterého se budeme držet i my, však nesouhlasí např. Peter Sullivan³³, který tvrdí, že jsou oba pojmy synonymní. Důvodem mu je to, že Wittgenstein v komentáři k anglickému překladu *Traktátu* nic nenamítal proti setření rozdílu mezi „Form der Abbildung“ a „Form der Darstellung“. Podle Sullivana existuje jen forma logická a forma zobrazování, která je shodná s formou znázornění³⁴. Uvádí pro to také příklad³⁵ s architektem a jeho návrhem na vybudování nové ulice. Svůj návrh totiž architekt může prezentovat řekněme tak, že buď předloží namalovaný plánec, nebo vše vysvětlí slovy. Plánek i popis mají se skutečností společnou formu zobrazování. Mezi sebou však mají společnou formu logickou. Forma logická je podle Sullivana „nejméně určitá“³⁶ a vlastní každému obrazu. Znovu se nám tedy objevuje klíčový rozdíl mezi pojmy *Darstellung* (znázornění patřící k formě znázornění) a *Abbildung* (zobrazení patřící k formě zobrazení).

Stanovisko, které budeme zastávat my, si snad objasníme na následujícím příkladu. Ačkoli Wittgenstein uvádí pro tuto záležitost dokonce i svůj příklad s gramofonovou deskou a notovým zápisem zobrazujícím hudbu (4.014), budeme se raději držet příkladu se znázorněním nehody. V případě nehody prezentované na pařížském soudním dvoře je jisté, že obraz musí mít logickou formu. Ta, jak jsme již řekli, přísluší jakémukoli obrazu, neboť nelogický obraz by již žádným obrazem nebyl. Dále se v obrazu vyskytuje jistá forma znázornění. A protože se náš obraz skládá z prostorových imitací a znázorňuje prostorovou vlastnost (schopnost pohybu), můžeme mluvit o prostorové formě, což je – jak jsme již řekli – typ formy znázornění. Situace, kterou má náš model znázorňovat, je přece také prostorová (mají tak stejnou znázorňovací formu), je tudíž evidentní, že onen model může situaci znázornit pravdivě, či nepravdivě. V tomto bodě přichází na řadu forma zobrazení, která rozhoduje o pravdivostní hodnotě obrazu. Je-li forma zobrazení stejná v obrazu i faktu, pak obraz fakt zobrazuje. Takové pojetí, které mezi rozlišuje mezi všemi formami, se neshoduje ani s Griffinem, ani se Sullivanem.

---

³³ SULLIVAN, Peter. *A Version of the Picture Theory*, in W. Vossenkuhl, *Wittgenstein: Tractatus - Klassiker Auslegen*, Akademie Verlag: Berlin, s. 17.

³⁴ Tamtéž, s. 17.

³⁵ Tamtéž, s. 16.

³⁶ Tamtéž, s. 16.

2.4 Logický prostor, myšlenka

V návaznosti na logickou formu pojednejme o logickém prostoru. V samotném *Traktátu* o něm nalezneme mnoho zmínek. Zásadní se zdá být metafora z 3.0321 a 3.411, kde Wittgenstein připodobňuje logický prostor k prostoru geometrickému. Stejně jako každé těleso musí odpovídat pravidlům (eukleidovské či jiné) geometrie, a tudíž se vyskytovat v prostoru, tak se musí i jakákoli představa, myšlenka či věta nacházet v logickém prostoru. Metafora spočívá také v nemožnosti nelogicky myslet, popřípadě mít neprostorové těleso. Myslet něco nelogického by znamenalo myslet nelogicky (3.03), a to je u Wittgensteina protimluv. Oba prostory (logický i geometrický) jsou podkladem, na kterém se příslušné výtvořiny budují. Scheier³⁷ navrhuje chápat logický prostor jako naše Já, tedy jako jisté pole, na kterém se svět zrcadlí. Logický prostor tedy nemá své místo v ontologii, ale v nás samých. Morris³⁸ definuje logický prostor jako vyjádření univerzality logické formy. A stejně jako je logická forma nejobecnější a každý obraz (notový zápis, věta i diagram) jí musí obsahovat (ne každý obraz však má např. formu prostorovou (2.182)), je i logický prostor nejobecnější a všechny ostatní prostory (prostor barev, tónů) jsou až jeho součástí.

Stenius říká³⁹, že stejně jako ke geometrickému prostoru patří souřadné osy, které udávají počet rozměrů, tak i logický prostor má nějaké rozměry. Jako jednu z variant nabízí⁴⁰ dvou-rozměrný logický prostor skládající se z pozitivní a negativní osy (*Ja-Nein-Dimension*). Pozitivní osu můžeme chápat jako osu nastávajících stavů věcí, negativní osu jako osu stavů věcí nenastávajících. Jiný názor zastává Sullivan, který udává následující příklad⁴¹:

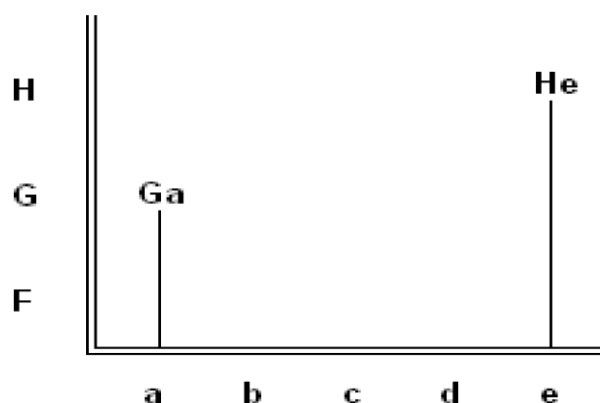
³⁷ SCHEIER, Claus-Artur. *Wittgensteins Kristall*. München: Alber, 1991, s. 58.

³⁸ MORRIS, Michael. *Routledge Philosophy Guidebook to Wittgenstein and the Tractatus Logico-Philosophicus*. New York: Routledge, 2008, s. 137.

³⁹ STENIUS, Erik. *Wittgenstein Traktat: eine kritische Darlegung seiner Hauptgedanken*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1969, s. 61.

⁴⁰ Tamtéž, s. 65.

⁴¹ SULLIVAN, Peter. *A Version of the Picture Theory*, in W. Vossenkuhl, *Wittgenstein: Tractatus - Klassiker Auslegen*, Akademie Verlag: Berlin, s. 6.

Obrázek 3

Malá písmena zastupují předměty, velká vlastnosti předmětům připsované. Existuje-li nějaký stav věcí, pak je jeho místo dáno souřadnicemi (např. Ga). Můžeme vidět, že i neexistující stavy věcí jsou součástí logického prostoru, jen nejsou na obrázku explicitně znázorněny jeho souřadnice. Jak si ale vysvětlit Wittgensteiny zmínky o možných světech? Odpovídá snad každému světu jiný logický prostor? Stenius i Sullivan se shodují, že nikoliv. Liší se však v tom, že Stenius⁴² chápe celé možné světy jako body logického prostoru (Ga by pak byl jeden možný svět, Fd jiný atd.) Takové pojetí umožňuje vzájemnou nezávislost světů a dvě osy souřadné (jednu jakožto souhrn nastávajících stavů věcí, druhou nenastávajících). Sullivan⁴³ naopak míní, že rozdílnost možných světů tkví v rozdílné určenosti logického prostoru. Jeden svět je tak určen existujícími stavy věcí Ga a He (tudíž implicitně i nenastávajícími stavy Fa, Ha, Bf atd.) a jiný svět například existujícími stavy věcí Fc a Fe. A stále pro oba platí tentýž jediný logický prostor. Takové světy se tak jaksí překrývají. S takovým pojetím souhlasíme i my.

Abychom mohli uvažovat o světě, musí být mezi námi a jím jistá spojitost. Prozatím jen víme, jaké vztahy panují mezi světem a obrazy, jaké vlastnosti obrazy mají a jaký svět je. Vše o čem jsme ale mluvili, prochází skrze nás. Jsme to my, kdo svět poznává, popisuje a interpretuje. Podle Wittgensteina tuto mezeru vyplňuje myšlenka. Tvzením 3 z *Traktátu* začíná vymezení myšlenky jakožto logického obrazu faktu. Podle toho, co jsme řekli výše, je zřejmé, že obraz v mysli (logickém prostoru) je myšlenka. Hned nato (3.01 a 3.02)

⁴² STENIUS, Erik. *Wittgenstein Traktat: eine kritische Darlegung seiner Hauptgedanken*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1969, s. 60-62.

⁴³ SULLIVAN, Peter. *A Version of the Picture Theory*, in W. Vossenkuhl, *Wittgenstein: Tractatus - Klassiker Auslegen*, Akademie Verlag: Berlin, s. 7.

zjišťujeme, že myšlenkou může být uchopena každá možná situace a že souhrn všech pravdivých myšlenek je obraz světa. „*Pro Wittgensteina je - na jedné straně myšlenka (nějaké) - znázornění, uspořádání prvků obrazu, které je ve vztahu k položkám ve světě. Není to (nějaký) předmět myšlení, něco, co uchopujeme v myšlení, nýbrž něco, co v myšlení vytváříme.*“⁴⁴

A Stenius zdůrazňuje vztah mezi obrazem a myšlením (154): „*Myšlení se nazývá děláni obrazů. Každé rozumění světu je spojené zobrazováním.*“⁴⁵ To znamená, že možnost stavů věcí se ukazuje v tom, že je můžeme myslet (udělat si jejich obraz). Jelikož myslíme pouze v pojmech, říká Wittgenstein (4), že myšlenka je smysluplná věta. Nikoli naše vizuální představy nebo vzpomínky. Na jazyk se podíváme v následujícím oddílu.

---

⁴⁴ „For Wittgenstein, on the other hand, a thought is a representation, an arrangement of pictorial elements which are correlated with items in the world. It is not an object of thinking, something *grasped* in thinking, but something *produced* in thinking.“ MORRIS, Michael. *Routledge Philosophy Guidebook to Wittgenstein and the Tractatus Logico-Philosophicus*. New York: Routledge, 2008, s. 140.

⁴⁵ „Denken heisst sich Bilder machen. Alles Verständnis der Welt ist mit der Abbildung verknüpft.“ STENIUS, Erik. *Wittgenstein Traktat: eine kritische Darlegung seiner Hauptgedanken*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1969, s. 154.

3 Jazyk

Z toho, co bylo doposud řečeno, vidíme, jaký svět je a jak se k němu vztahujeme. Aby byla naše představa o průběhu zobrazování úplná, musíme také pojednat o tom, *čím* se ke světu vztahujeme. Tímto prostředkem je jazyk. Wittgenstein se netajil tím, že všechny problémy filosofie podle něj tkví v neporozumění logice našeho jazyka (4.003). Úkolem *Traktátu* je tento nešvar odstranit. Russell se v recenzi, kterou k *Traktátu* napsal⁴⁶, domníval, že toho Wittgenstein hodlá docílit vytvořením „logicky dokonalého jazyka“. Griffin ale říká: „...*pod slovem ‚jazyk‘ musíme chápat ‚jakýkoli jazyk‘. Wittgensteina nezajímají rysy, které některé jazyky ve skutečnosti mají, nýbrž rysy, které musí všechny jazyky logicky mít.*“⁴⁷ Toho si budme během následujících řádků vědomi.

V této části se nejprve budeme věnovat základním složkám jazyka, větám a jménům. Dále učiníme drobný krok zpět a podíváme se na „nutnou“ existenci předmětů a substanci světa. Poté vyložíme rozdíl mezi smyslem a významem a zjistíme, jaké vlastnosti mají věty vždy pravdivé (tautologie) a jaké věty vždy nepravdivé (kontradikce). Na závěr si ukážeme pro nás poslední důležitý rozdíl v jazyce, tedy to, co odlišuje znak od symbolu.

3.1 Věta, elementární věta, jméno

Protože je myšlenka obrazem skutečnosti a protože je ve větě vyjádřená (3.1), je i věta (*der Satz, proposition*) logickým obrazem skutečnosti (4.01). Sděluje nám jistou situaci bez ohledu na svou pravdivostní hodnotu (4.031). Např. věta *Bellerofontés letí na Pegasovi k Olympu*, sama o sobě neříká, že skutečně existuje nějaký Bellerofontés, který letí na nějakém Pegasovi k čemusi zvanému Olymp (to by mohla říkat až tehdy, když bychom jí porovnali se světem a našli takovou situaci), nýbrž jen zobrazuje možnost jejich existence a vyjadřuje vztah mezi jednotlivými prvky věty. Po jejím vyslechnutí si tedy většina mluvčích příslušného jazyka v mysli vybaví nějakou situaci, a ačkoli budou mezi jednotlivými vyobrazeními rozdíly (někdo si představí Pegase černého, někdo bílého atd.), měly by mít všechny představy shodný vztah, který jediný věta doopravdy vyjadřuje. Tímto vztahem máme na mysli strukturu. „*Předmět (logického) obrazu* (pozn. předmět nikoli ve smyslu věc, ale ve smyslu

---

⁴⁶ WITTGENSTEIN, Ludwig. *Denníky 1914-1916*. Bratislava: Kalligram, 2004, s. 190.

⁴⁷ „...for ‚language‘ we must read ‚any language‘. Wittgenstein’s interest is not in features which, as a matter of fact, some languages possess, but in features which, as a matter of logic, all languages must possess.“ GRIFFIN, James. *Wittgenstein's Logical Atomism*. London: Oxford University Press, 1964, s. 29.

toho, co je zobrazováno) je nějaká konfigurace v logickém prostoru (...), a věta jí odpovídá tím, že ji tvoří.“⁴⁸ Uvědomme si, že vše, co jsme doposud řekli o obrazu, platí v tom podstatném i o větě. Jazyk je jedním z mnoha způsobů, jak skutečnost zobrazit. Nemáme tím na mysli pouze deriváty jazyka, jako je jazyk znakový či braillovo písmo, ale také různé diagramy, tóny atd. Zkrátka vše, co může situaci nějakým způsobem zobrazit pomocí pravidel.

Věty pochopitelně nejsou nedělitelné a mohou být analyzovány na jednodušší a jednodušší. Takové věty, které stojí v úplném základu a na kterých se budují věty složitější (jako je např. ta naše s Bellerofontem), se nazývají elementární věty (die *Elementarsätze*, *elementary propositions*) (4.221). Známe-li všechny elementární věty, máme tím soubor všech možných vět (4.51). Také pravdivost vět je založena na pravdivostních hodnotách těch elementárních, které ji tvoří. Zároveň stojí elementární věty navzájem ve vztahu nezávislosti: pravdivostní hodnota jedné věty je nezávislá na pravdivostní hodnotě věty jiné (4.211), tj. z pravdivosti jedné nelze usuzovat na pravdivost druhé. A konečně i elementární věty mají své složky, kterým Wittgenstein říká jména (4.22-4.24).

U slova „jméno“ (*der Name, name*) spatřujeme podobný posun jako u slova „předmět“. Wittgenstein tím nemyslí totéž, co mluvčí běžného jazyka, tedy něco jako „slova“. Říkáme sice, že „pes“ je (podstatné) jméno, „Pavel“ (vlastní) jméno atd., to však neplatí pro terminologii *Traktátu*. Stejně jako pes není již nerozložitelný (dá se dělit), tak i název, jež ho označuje, musí být dále členěn. Pes je podle Wittgensteinova chápání nějaký komplex, složený z jednoduchých předmětů (ať jsou tyto předměty čímkoliv). Stejně tak je tomu se jmény (3.202, 3.26): i ty konstituují jednotlivé elementární věty svým uspořádáním. V elementární větě jsou jména svázány větnou vazbou (4.221). Jak si ještě ukážeme níže, má každý svět substanci, tj. souhrn všech předmětů, ze kterých se komplexy budují. A jelikož se svět v jazyku zrcadlí, má i jazyk svou substanci složenou ze jmen⁴⁹.

Celkovou podobnost mezi světem a jazykem, která se nám zde projevuje, a tím i charakteristiku Wittgensteinova logického atomismu shrnul Ian Proops do několika bodů⁵⁰:

---

⁴⁸ „Das Objekt des (logischen) Bilds ist eine Konfiguration im logischen Raum (...), und der Satz entspricht ihr, indem er sie konstruiert.“ SCHEIER, Claus-Artur. *Wittgensteins Kristall*. München: Alber, 1991, s. 141.

⁴⁹ STENIUS, Erik. *Wittgenstein Traktat: eine kritische Darlegung seiner Hauptgedanken*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1969, s. 159.

⁵⁰ PROOPS, Ian. Logical Atomism in Russell and Wittgenstein. In: KUUSELA, Oskari a Marie MCGINN. *The Oxford Handbook of Wittgenstein*. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 213.

- (i) Každá věta má jednu úplnou analýzu, která rozkládá složité věty na věty elementární, jejichž jsou věty složené pravdivostními funkcemi;
- (ii) Elementární věty tvrdí existenci stavů věcí;
- (iii) Elementární věty jsou navzájem nezávislé (z pravdivosti jedné z nich nelze usuzovat na pravdivost jiné);
- (iv) Elementární věty jsou bezprostřední kombinací jmen;
- (v) Jménům odpovídají ve světě předměty;
- (vi) Stavby věcí se skládají z těchto předmětů.

Zde je patrný důvod, proč je problematické pokoušet se uvést příklad elementární věty. Nejsme-li totiž schopni ukázat na nějaký stav věcí, nemůžeme jej ani popsat, ani rozlišit, která část věty o něm vypovídá. Pro předměty a jména platí pochopitelně totéž.⁵¹ Vše, s čím člověk během života přichází do styku, jsou komplexy, fakty a věty. To, že existují ještě nějaké jejich konstituenty a že by měly mít takové vlastnosti, které jim Wittgenstein přisoudil, je „pouhá“ logická domněnka. Prvky faktů a vět jsou za obzorem našich poznávacích schopností. Musejí však mezi sebou mít stejnou hierarchii. Kdyby ne, *nedokážeme* o světě vůbec mluvit.

Abychom lépe pochopili to, jak věta fakt zobrazuje, podívejme se nyní na příklad, který Wittgenstein uvádí jak v *Traktátu* (4.016), tak i v *Dennících*.⁵² Ve větě se podle něj pokusně sestavuje svět. V případě našeho hláskového písma není zcela patrné, jak mohou jednotlivé znaky příslušné fakty zobrazovat. Na hieroglyfickém písmu si však takovou funkci ukázat můžeme.

Obrázek 4

Řekněme, že Obr. č. 4 je zápisem hieroglyfického písma. To, co taková věta zobrazuje, není to, že existují přesně takové bytosti v takovéto poloze, ale jen to, že jedna postava šermuje

⁵¹ Zdánlivou výjimkou by mohlo být slovo „předmět“, které by mělo zastupovat věc. Věc by měla být jeho významem a slovo „předmět“ by tudíž mělo být jednoduchým jménem. Mýlka je však pravděpodobně v tom, že všechna jména mají zastupovat jeden jediný a konkrétní předmět (atom). Význam „jména“ však není konkrétní, nýbrž je to nějaké abstraktní označení. Nejedná se tudíž o jméno a nemůžeme ani říci, že má význam.

⁵² WITTGENSTEIN, Ludwig. *Denníky 1914-1916*. Bratislava: Kalligram, 2004, 29. 9. 1914.

s druhou. Nejen tedy děti hrající si s klacky na rytíře, ale také Achillea bojujícího s Hektorem a mnoho dalších. Hláskové písmo (v tomto případě reprezentované větou *A šermuje s B*) má v jádru tutéž zobrazovací funkci.

Tvrzení 3.4 pak říká, že věta určuje místo v logickém prostoru, což v souladu s Obr. č. 3 znamená, že např. *Ga* je věta. Celek vět (pravdivých i nepravdivých) se vším, co k nim patří, je jazyk (4.001). A souhrn pravdivých vět je souhrnnou přírodovědou (4.11).

3.2 Substance

Nyní pojednáme o předmětech jakožto substanci světa. Ačkoli by se více slušelo zahrnout tento výklad do části o ontologii, věnujeme se mu až nyní, neboť zdůvodnění existence substance se odehrává na poli jazyka, tudíž až teď dokážeme Wittgensteinovy argumenty docenit.

Někdo by mohl Wittgensteinovi zazlívát, že svou ontologii (můžeme-li vůbec takového slova užívat) staví na vratkých základech. Tvrdí totiž, že předměty existují nutně a tvoří tak substanci světa (2.021). White říká⁵³, že výraz „existují nutně“ (*exist necessarily*) nás svádí z cesty a navrhuje raději říkat, že předměty „existují neoddiskutovatelně“ (*exist unquestionably*). Existence předmětů je neoddiskutovatelná (nebo nezpochybnitelná), protože je to právě jazyk, díky kterému „víme“, že předměty existovat *musí*. Tento Whiteův posun ve vyjádření způsobu existence předmětů není nikterak zásadní, ale poměrně zdařile vykresluje důvody, proč si myslíme, že předměty vůbec existují.

Jazyk předměty nutně předpokládá, protože jednoduchá jména ve větě zastupují předměty a protože jsou jména, podobně jako předměty ve světě, substancí. Kdyby tak jazyk nečinil a neodkazoval k předmětům, nebylo by o čem a vlastně ani čím mluvit. White k tomu dále říká: „*Nemůžeme se ptát, zda předměty existují či ne, a nemůžeme říci, že předměty (nutně) existují. To, co nás však vede k tomu to říci, chce říci, že to, že předměty existují nutně, je něco, co se ukazuje v tom, jak náš jazyk funguje.*“⁵⁴ Nevíme tedy, zda předměty doopravdy existují. Víme jen, že o jejich existenci nemůžeme pochybovat.

V části o ontologii jsme již řekli, že jsou předměty společné všem možným světům a tvoří tak substanci světa. Na důkaz takového tvrzení se podívejme nyní. Odůvodnění

---

⁵³ WHITE, Roger. *Wittgenstein's Tractatus Logico-Philosophicus*. London: Continuum, 2008, s. 44.

⁵⁴ „We cannot ask whether or not the objects exist, and we cannot say that objects exist (necessarily), but what leads us to say what we want to say that the objects exist necessarily is something that is *shown* by the way that our language functions.“ Tamtéž, s. 44.

existence substance uvedené v *Traktátu* je velmi stručné (2.0211 a 2.0212) a poněkud nepřehledné. Proops jej proto přepisuje⁵⁵ následovně: Jestliže (1) neexistuje žádná substance, potom (2) vše existuje podmíněně a (3) to, zda má nějaká věta smysl, závisí na tom, zda je nějaká jiná věta pravdivá, pak (4) si nemůžeme udělat obraz světa (pravdivý nebo nepravdivý). (5) My si ale takové obrazy běžně tvoříme. Čímž jsme se dostali ke sporu, a proto (6) substance existuje. Převědeme-li tento postup do srozumitelnější podoby, pak, zdá se, můžeme říci následující: k substanci odkazují jména a díky nim můžeme pronášet věty (pravdivé či nepravdivé). Kdyby substance neexistovala, pak jména nebudou mít svůj význam a budou záviset na ostatních jménech. Potom ale na sobě závisí také celé věty. A to, zda má nějaká věta smysl již nezáleží na nás, ani na světě, ale na tom, zda je nějaká jiná věta pravdivá. Podle toho všeho bychom si nedokázali udělat obraz světa. My ale dokážeme vytvořit smysluplnou větu (obraz světa). Předpoklad, se kterým jsme tedy začínali, musí být nepravdivý. Substance existuje a je tvořená předměty.

3.3 Smysl a význam

Důležitým tvrzením je 3.144 a 3.221. V podstatě říkají, že věty situace popisují, kdežto jména předměty zastupují. To nám poukazuje na odlišný způsob, jakým jsou věty a jména se světem spjaty. Mezi smyslem a významem jako první vytyčil rozdíl Gottlob Frege. Wittgenstein následoval jen jeho záměr, způsob však zvolil jiný. Podle něj má jméno význam (*die Bedeutung, meaning*) a věta smysl (*der Sinn, sense*). Jména jsou jakési nálepky, které pojmenovávají předměty ve světě. Jsou do velké míry arbitrární a pouze v kontextu věty má jméno význam (i když samozřejmě nemůžeme přesně říci jaký) (3.3). Věta je mnohem složitější než jméno, není tedy pouhým označením, ale přímým popisem situace. Proto je smyslem věty nějaký vztah mezi předměty. Svůj smysl však věta *ukazuje* (4.022). „*Důvodem, proč věta ,neobsahuje svůj smysl‘ je to, že korelaci tvoříme my.*“⁵⁶ To znamená, že o smyslu Obr. č. 4 rozhoduje každý do jisté míry svévolně. Někdo může říct, že takový zápis zobrazuje vztah mezi délkami horních a dolních končetin. Jiný zase, že je to obraz srážky dvou číšníků s podnosy, neexistovala by mezi lidmi nedorozumění. Každý by neomylně věděl, co chce druhý vypovědět.

⁵⁵ PROOPS, Ian. Logical Atomism in Russell and Wittgenstein. In: KUUSELA, Oskari a Marie MCGINN. *The Oxford Handbook of Wittgenstein*. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 224.

⁵⁶ „The reason why the proposition doesn't ,contain its sense' is that the correlations are made by us.“ ANSCOMBE, Gertrude Elizabeth Margaret. *An Introduction to Wittgenstein's Tractatus*. London: Hutchinson, 1967, s. 69.

Věty Wittgenstein rozlišuje na ty, které mají smysl, a na ty, které smysl nemají. Je-li věta obrazem, pak znázorňuje nějakou - pravdivou či nepravdivou - situaci (vykazuje svůj smysl). *Bellerofontés letí na Pegasovi k Olympu* je takovou větou (3.24). Naopak věta *Sokrates je identický* žádný smysl nemá (říkáme též, že je nesmyslná), protože vlastnost „být identický“ v této větě nic neříká (5.473). Nesmyslná je však také věta *Sokrates být identická*, která nedodržuje gramatická pravidla. Věty jsou nesmyslné, protože slova v nich obsažená se neřídí logickými pravidly, neodkazují k možné situaci, což znamená, že takovým větám chybí syntax.

Jak jsme již řekli, pravdivostní hodnota věty spočívá v pravdivostní hodnotě vět elementárních. Stejně tak je tomu se smyslem, i ten je celkově zřejmý z partikulárních smyslů elementárních vět. Že je věta pravdivá říkáme tehdy, je-li její smysl shodný se skutečností. Abychom mohli rozhodnout, zda věta něco skutečně *zobrazuje*, musíme se obrátit ke světu a hledat takovou situaci. Anscombová upravuje definici pravdivosti obrazu i pro větu: „*Nějaká věta je pravdivá, jestliže to, co reprezentuje (neboli znázorňuje pozn.), souhlasí s tím, co zobrazuje, nepravdivá, pokud nesouhlasí.*“⁵⁷ Stejně jako je existující stav jistá skutečná konfigurace předmětů, tak i pravdivostní hodnota elementární věty závisí na správném či nesprávném uspořádání jmen, tedy na shodě smyslu věty se strukturou faktu.

3.4 Tautologie a kontradikce

Věty mohou být buď pravdivé, nebo nepravdivé. Existují však i věty, které jsou vždy pravdivé, nebo vždy nepravdivé. Např. *Prší nebo neprší* a *Prší a zároveň neprší*. První nastává vždy a Wittgenstein ji nazývá tautologií; druhá nastat nemůže nikdy, jedná se o kontradikci (4.46). Jsou to dvě extrémní podoby věty, které své pravdivostní hodnoty nabývají díky své konstrukci. V našem případě je věta *Prší nebo neprší* tautologií díky své formě (disjunkce opačných výroků) a *Prší a zároveň neprší* zas kontradikcí (konjunkce opačných výroků).

Tím se dostáváme k rozlišování vět smyslu-plných a smyslu-prázdných. Přestože tautologické i kontradiktorické věty mají smysl a dodržují gramatická pravidla, nic nám neříkají (jsou smyslu-prázdné) (6.11). Věta *Prší nebo neprší* nijak naše znalosti o aktuálním stavu počasí nerozšiřuje. Řekne-li nám někdo takovou větu, pak se naprosto nic nezmění. Smyslu-plné věty naše znalosti naopak obohatí, něco vyslovují (6.1264). Smyslu-plnost má co

---

⁵⁷ „A proposition is true if what it represents agrees with what it depicts, false if it disagrees.“ Tamtéž, s. 64.

do činění s tím, zda věta něco opravdu říká. Smysl však s tím, zda věta něco (možnou situaci) znázorňuje.

Tautologie jsou ale také všechny věty logiky (jak ve tvaru *Prší nebo neprší*, tak $\forall p \rightarrow p$) a matematiky ($7+5=12$), která je jen metodou logiky (6.2). A ačkoli jsou pravdivé, nic nám neříkají. Ancombová píše, že tautologie a kontradikce „*nejsou žádné ‚obrazy‘ (4.462), jako také celý bílý nebo černý globus není žádnou mapou. A tak nejsou ‚logickým spojením znaků‘ (4.466): vztah mezi nimi je ne-významný – tj. nic nezobrazuje: znázorňující vztahy jako dvě projekce, které mezi sebou vyplňují prostor, se navzájem ruší.*“⁵⁸ Ani tautologie ani kontradikce nemohou skutečnost zobrazit, neboť první připouští každou možnou situaci, zatímco druhá žádnou (4.462). První ponechává skutečnosti volný celý logický prostor, druhá naopak neponechává skutečnosti ani bod (4.463).

3.5 Symbol a znak

Mezi větou a jejím zápisem na papíře je jistě rozdíl. Znakem rozumí Wittgenstein smysly vnímatelné (akustické, vizuální aj.) vyjádření myšlenky (3.11). Symbolem zas to, co je znakem vyjadřováno. Jméno je jakýmsi pra-znakem a nelze jej proto definovat, ani popsat. Ačkoli nedokážeme říci, co jméno je a kterému jménu ve větě odpovídá který předmět, naučili jsme se jako děti jména používat díky ostatním mluvčím jazyka a díky jazykové praxi. Každá jazyková situace jména obsahuje a s tím, jak rozumíme větám, rozumíme i jménům. Slovo je prvkem větného znaku (3.14). Větný znak je smyslově vnímatelná podoba věty. Např. souhrn inkoustových skvrn v podobě „Bellrofontés letí na Pegasovi k Olympu“. Stejně tak je větným znakem zvuková podoba vyslovené věty. Znak je tedy smyslový vjem symbolu (3.32). „*V symbolu se vyjadřuje myšlenka, ve znaku vyjadřujeme symbol (3.12, 3.24, 3.31). Čtete znak (to smyslově vnímatelné) jako symbol (myšlenku).*“⁵⁹ Wittgenstein upozorňuje (3.321 a 3.323), že dva symboly mohou mít stejný znak. Jako např. ve větě *Zelený je zelený*, kde první slovo označuje osobu, druhé jistou vlastnost.

---

⁵⁸ „are not ‚pictures‘ (4.462), just as all-white or all-black globes are not maps. And so they are not ‚logical connections of signs‘ (4.466): the relations between them are non-significant – i.e. depict nothing: the representing relations, like two projections which between them fill a space, cancel one another out.“ Tamtéž, s. 77.

⁵⁹ „Im Symbol drückt sich der Gedanke aus, im Zeichen drücken wir das Symbol aus (3.12, 3.24, 3.31). Wir lesen das Zeichen (das sinnlich Wahrnehmbare) als Symbol (Gedanke).“ SCHEIER, Claus-Artur. *Wittgensteins Kristall*. München: Alber, 1991, s. 97.

4 Problémy

Tímto je náš popis obrazové teorie u konce. Ke každému popisu patří i kritické zhodnocení, proto se pokusíme krátce pojednat o námitkách, které se vůči Wittgensteinově teorii často vznášejí. Grayling⁶⁰ přirovnává obrazovou teorii k šachové partii a říká, že představit si, že je *Traktát* pravdivý, nebo nepravdivý, lze stejně málo, jako si představit pravdivou šachovou partii; stejně jako jsou šachy nějakým souborem pravidel, je obrazová teorie jistým pojmovým aparátem.

Zdá se, že existují dva relevantní druhy námitek proti obrazové (a každé podobné) teorii. Jedny na ni útočí zvnějšku: snaží se ukázat, že obrazová teorie ničemu dobře neslouží a je pouhou kuriozitou; druhé zvnitřku: ty usilují o nalezení takových pravidel, které by si, dovedeme-li je do důsledků, odporovaly⁶¹. Co však, zdá se, udělat nemůžeme, je pokoušet se vyvozovat nesprávnost obrazové teorie s odvoláním na její aplikaci na svět. V celé práci jsme sice uvedli několik příkladů, i kdyby ale žádný z nich nebyl pravdivý, neznamená to, že se Wittgenstein zmýlil, nýbrž pouze to, že nedokážeme jeho teorii dobře aplikovat⁶².

Častou námitkou prvního typu bývá to, že podle Wittgensteina má jazyk jako celek logickou strukturu. Všechna tvrzení mající formu oznamovací věty mají smysl, jsou obrazem faktů. Jak ale sám později přiznává⁶³, provádíme s jazykem mnohem rozmanitější kousky a každý z nich má svou logiku. Běžně používáme otázky, prosby, rozkazy aj. formy vyjadřování (Wittgenstein bude později říkat, že s jazykem hrajeme různé jazykové hry). A i ty přece mají, podle Graylinga⁶⁴, nějaký smysl. *Traktát* by podle takové námitek řešil pouze ztrivializované problémy. Zdá se ale, že není smysl jako smysl. Otázka ani prosba přeci nic neznázorňují (nemají smysl – tj. obraz – ve wittgensteinovské terminologii). Otázka *Půjdeš zítra ven?* a prosba *Poděj mi prosím to kladivo* nejsou obrazy skutečnosti. Mohou nějak ukázat naše pohnutky a jistě hrají důležitou roli v komunikaci (používáme je každý den a tudíž pro nás mají smysl (jsou pro nás podstatné a mají účel)), ale nikdy nebudou obrazem skutečnosti. Jen tvrzení mohou být obrazy. Wittgensteinovi mohlo jít o logiku jazyka jen

---

⁶⁰ GRAYLING, Anthony Clifford. *Wittgenstein*. Praha: Dokořán, 2007, s. 63-64.

⁶¹ Najít takovou námitku je však, zdá se, velmi obtížné, proto v našem výkladu žádnou neuvědeme.

⁶² Což, podotýkáme, není vůbec snadné a možná dokonce zcela nemožné.

⁶³ GRAYLING, Anthony Clifford. *Wittgenstein*. Praha: Dokořán, 2007 s. 64.

⁶⁴ Tamtéž, s. 64.

v rámci tvrzení, nikoliv v rámci celku (resp. soubor tvrzení považoval za celek⁶⁵, to ostatní mohl ignorovat vědomě).

Dalším problémem je nezávislost elementárních vět a stavů věcí. Někteří totiž tvrdí, že elementární větou je např. *A je černé* i *A je bílé*. Z toho pak vyvozují, že pravdivostní hodnota první věty určuje pravdivostní hodnotu věty druhé, tudíž jsou závislé. My však již víme (viz pozn. č. 9), že vztah nezávislosti má platit pouze mezi existujícími stavy věcí (pravdivými elementárními větami), nebo neexistujícími stavy věcí (nepravdivými elementárními větami). Z existence jednoho nutně vždy vyvodíme neexistenci jeho opaku. Navíc je problematické říkat o nějakém předmětu, že má barvu a vůbec o něm cokoli vypovědět, protože předměty nelze popisovat, ale jen pojmenovávat. A konečně, kdyby byly stavy věcí navzájem provázané, muselo by existovat něco, co onu vazbu vytváří. A to něco by pak muselo být (navzájem závislým) stavům společné a zároveň by to muselo být ještě elementárnější. Jediné, co je „elementárnější“ jsou nedělitelné předměty. Žádný předmět ale, zdá se, nemůže být společný dvěma existujícím (nebo dvěma neexistujícím) stavům věcí. Podobně jako jeden atom kyslíku nemůže být společný molekule vody a oxidu uhličitého. Proto jsou stavy věcí vzájemně nezávislé.

Poslední námitku, kterou zmíníme, předkládá opět Grayling⁶⁶. Podle *Traktátu* se toho na větě musí dát rozlišit stejně tolik, jako na situaci, kterou znázorňuje (musejí mít stejnou matematickou rozmanitost) (4.04). Větu *Kočka je na rohožce* můžeme rozložit na dvě entity: *kočka*, *rohožka* a na jeden vztah *být na*. Věta má tedy tři složky a Grayling očekává, že jich právě tolik bude mít i příslušná situace. Ta má ale složky jen dvě: kočku a rohožku, protože vztah je něco abstraktního, co nelze uchopit. Ještě markantnější bude tento problém u věty *Auto je modré*, která má opět tři složky, zatímco se situace skládá pouze z jedné. Tuto námitku však, zdá se, také nemusíme brát v potaz, neboť nemáme žádnou jistotu, že *kočka*, *rohožka* a *být na* jsou právě tím, co můžeme na větě rozlišit.

Jak jsme již řekli, není snadné obrazovou teorii kritizovat a snad proto se většina komentátorů explicitní kritice vyhýbá. S takto strohým pokusem se budeme muset spokojit i my.

---

⁶⁵ V *Traktátu* se říká, že věta je obrazem skutečnosti (4.01), že může být pravdivá, nebo nepravdivá (4.06) a že jejich souhrn je jazyk (4.001). Otázka a prosba pochopitelně pravdivostní hodnotu mít nemohou, ani nejsou obrazy skutečnosti, proto tedy nejsou wittgensteinovskými větami a proto, zdá se, je taková námitka neoprávněná.

⁶⁶ GRAYLING, Anthony Clifford. *Wittgenstein*. Praha: Dokořán, 2007, s. 67.

5 Závěr

V této práci jsme tedy probrali Wittgensteinovu obrazovou teorii, která se snažila vyřešit otázku v té době poměrně novou, jak jazyk svět popisuje. Ačkoli si Wittgenstein svým ranným dílem v tom podstatném činil nárok na vyřešení nejen tohoto, ale zároveň všech filosofických problémů⁶⁷, je jím položená otázka stále nezodpovězená.

V průběhu práce jsme narazili na četná úskalí, která *Traktát* každému interpretovi skýtá, přičemž jsme se snažili striktně držet tématu. Jestliže jsme během popisu spatřili, jak je komplikované obrazovou teorii vyložit a jak si ji představit, pak musí být také jasné, jak obtížné je jí cokoli vytýkat. V práci jsme nejprve probrali Wittgensteinovu ontologii a v určité míře ujasnili, v jakém smyslu užívá pojmů předmětu, faktu, stavu věcí a dalších. Dále jsme věnovali naši pozornost samotné obrazové teorii; uvedli, čím je obraz specifický, a které jeho složky způsobují, že může skutečnost zobrazovat. To jsme demonstrovali na několika příkladech. Poté jsme dospěli k názoru, že obrazem možné situace jsou věty a že se svět v jazyku zrcadlí. Díky tomu, že má svět s jazykem společnou strukturu, jsme neopomenuli probrat ani složky jazyka: věty a jména. Zjistili jsme, kdy je věta pravdivá a rozlišili mezi větou se smyslem a smysluplnou větou. Během takového výkladu jsme narazili nejen na potíže spojené s interpretací *Traktátu*, ale také s tím, zda je takto prezentovaná obrazová teorie vůbec možná. Kritiku celého pojetí jsme explicitně nastínili a zhodnotili v poslední kapitole.

Podle Anscombové sám „*Wittgenstein říkával, že Traktát nebyl celý chybný: nebyl jako hromada harampádí předstírající hodiny, ale jako hodiny, které nám neukazují správný čas.*“⁶⁸ I kdyby tomu tak opravdu bylo, zaslouží si obrazová teorie naši pozornost. Je totiž skvělou ukázkou filozofické činnosti, která si je vědoma nesčetných choulostivých míst, která nám jazyk nastražil.

---

⁶⁷ WITTGENSTEIN, Ludwig. *Tractatus logico-philosophicus*. Praha: Oikoymenth, 2007, s. 9.

⁶⁸ „Wittgenstein used to say that the *Tractatus* was not all wrong: it was not like a bag of junk professing to be a clock, but like a clock that did not tell you the right time.“ ANSCOMBE, Gertrude Elizabeth Margaret. *An Introduction to Wittgenstein's Tractatus*. London: Hutchinson, 1967, s. 78.

6 Použitá literatura

- ANSCOMBE, Gertrude Elizabeth Margaret. *An Introduction to Wittgenstein's Tractatus*. London: Hutchinson, 1967. ISBN 9780090511310, s. 64-112.
- GRAYLING, Anthony Clifford. *Wittgenstein*. Praha: Dokořán, 2007. ISBN 9788073630775.
- GRIFFIN, James. *Wittgenstein's Logical Atomism*. London: Oxford University Press, 1964. ISBN 1855065363, s. 87-111.
- MONK, Ray. *Wittgenstein. Úděl génia*. Praha: Filosofia, 1996. ISBN 8085906325.
- MORRIS, Michael. *Routledge Philosophy Guidebook to Wittgenstein and the Tractatus Logico-Philosophicus*. New York: Routledge, 2008. ISBN 9780203003091, s. 114-142.
- PEREGRIN, Jaroslav. *Kapitoly z analytické filosofie*. Praha: Filosofia, 2005. ISBN 8070072075.
- POTTER, Michael. *Wittgenstein's Notes on Logic*. Oxford: Oxford University Press, 2009. ISBN 9780199596355, s. 224-231.
- PROOPS, Ian. Logical Atomism in Russell and Wittgenstein. In: KUUSELA, Oskari a Marie MCGINN. *The Oxford Handbook of Wittgenstein*. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 214-239. ISBN 9780199287505.
- SCHEIER, Claus-Artur. *Wittgensteins Kristall*. München: Alber, 1991. ISBN 9783495476789, s. 57-151.
- STENIUS, Erik. *Wittgenstein Traktat: eine kritische Darlegung seiner Hauptgedanken*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1969, s. 55-83 a 118-278.
- SULLIVAN, Peter. *A Version of the Picture Theory*, in W. Vossenkuhl, *Wittgenstein: Tractatus - Klassiker Auslegen*, Akademie Verlag: Berlin, s. 89-110.
- WHITE, Roger. *Wittgenstein's Tractatus Logico-Philosophicus*. London: Continuum, 2008. ISBN 9780826486189, s. 22-60.
- WITTGENSTEIN, Ludwig. *Denniky 1914-1916*. Bratislava: Kalligram, 2004. ISBN 8071497134.
- WITTGENSTEIN, Ludwig. *Tractatus logico-philosophicus*. Praha: Oikoymenh, 2007. ISBN 8071496006.